

**Läroarbldningen
Examensarbete
Hösten 2004**

Hur planerar och organiserar gymnasielärare sin undervisning med tanke på elever som har dyslexi?

**Handledare:
Ulla Christiansson-Banck**

**Författare:
Susanna Thorstensson**

Hur planerar och organiserar gymnasielärare sin undervisning med tanke på elever med dyslexi?

Abstract

Alla gymnasieprogram har nu, på grund av samhällets ökade kunskapskrav, en bred teoretisk grund vilket har lett till att dyslexi och andra läs- och skrivsvårigheter är mer synliga i skolan. Enligt Lpf 94 ska lärare ge extra stöd till elever som behöver det och i undervisningen utgå ifrån elevernas skilda behov och erfarenheter. Syftet med arbetet var att ta reda på hur gymnasielärare planerar och organiserar sin undervisning med tanke på elever med dyslexi då det finns en viss brist på forskning när det gäller dyslexi hos gymnasieelever. För att göra detta genomförde jag en enkätundersökning, svarsfrekvensen är dock inte så hög att det går att dra några allmängiltiga slutsatser. Vad som framkom av svaren är att de flesta gymnasielärare har inte fått någon större utbildning i ämnet dyslexi i sin lärarutbildning. Detta trots att skolverket genom flera undersökningar har visat på vikten av hög lärarkompetens för att förebygga läs- och skrivsvårigheter och hjälpa elever med dyslexi. Bristen på förståelse och kunskap hos lärare kan till och med vara en förvärrande omständighet hos elever med dyslexi. I undersökningen ansåg de flesta lärarna att de förbättrat sina kunskaper om dyslexi efter de börjat arbeta och de gav många exempel på hur de hjälpte sina elever trots att de inte såg sina kunskaper om dyslexi som tillräckliga.

Sökord: Läs- och skrivsvårigheter, dyslexi

INNEHÅLL

1. INLEDNING.....	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Gymnasieskolans uppbyggnad	5
1.3 Lpf 94	7
1.4 Begreppsdefinitioner	9
1.5 Syfte	9
2. LITTERATURGENOMGÅNG.....	10
2.1 Vad är dyslexi.....	10
2.1.1 Definitioner av dyslexi	11
2.1.2 Vad kännetecknar dyslexi?.....	13
2.1.3 Orsaker till dyslexi	14
2.2 Definitionssvårigheter	15
2.3 Lärarkompetens	16
2.4 Läs –och skrivsvårigheter ur ett sociokulturellt perspektiv	19
2.5 Perspektiv på lärande, yt –och djupinläring	20
2.6 Teoretisk utgångspunkt	22
2.7 Litteratursammanfattning	22
2.8 Frågeställning	23
3. EMPIRISK DEL	24
3.1 Metodval.....	24
3.2 Urval.....	25
3.3 Utformandet av enkät	26
3.4 Etiska problem.....	27
4. RESULTATREDOVISNING	28
4.1 Svarsfrekvens	28
4.2 Enkätredovisning.....	29
4.3 Sammanfattning av undersökningen	31

5.DISKUSSION	33
5.1 Metod- och bortfallsreflektioner	33
5.2 Analys.....	34
5.3 Slutsats	37
6. SAMMANFATTNING	39
Litteraturförteckning	41
Bilaga 1	43
Bilaga 2	44
Bilaga 3	46

1.INLEDNING

I kapitlet ges en bakgrund i varför jag gjorde mitt ämnesval till arbetet och hur dagens gymnasieskolan är uppbyggd. Lpf 94 är läroplanen som berör gymnasieskolan och där definieras rektorns och lärarnas uppgifter och ansvar när det gäller elever i allmänhet och elever i behov av extra stöd. Här redogörs även för de begrepp jag sedan använder och vad mitt syfte med arbetet är.

1.1 Bakgrund

För min egen del har konsten att läsa och skriva alltid varit självklar. Jag har studerat i många år utan att direkt reflektera över att det finns människor som har svårigheter när det gäller att läsa och skriva. Under de senaste åren har jag lärt känna en ung kvinna som har svår dyslexi. Detta har fått mig att börja fundera på de svårigheter dessa elever har att lära sig och på hur jag som lärare kan hjälpa dessa elever. Jag har pratat med min vän, som har dyslexi, om hur inläring, läsning och skrivning fungerar för en dyslektiker. Jag känner att jag som har haft lätt för mig i skolan har mycket svårt att förstå hur en dyslektiker har det. Under vårterminens praktik kom jag också i kontakt med elever som hade läs och skriv- svårigheter och det fick mig ännu mer att börja fundera på praktiska problem som gäller inläring. Förutom problemet att uppmärksamma varje individ i en klass och kunna ge dem extra hjälp om det behövs så finns det även andra svårigheter. Elever med dyslexi ska betygsättas enligt kursmålen som gäller för alla elever trots att dessa elever inte har samma förutsättningar som de andra eleverna.

Jag tror personligen att okunnighet är orsaken till de eventuella övertramp lärare gör mot dessa elever. Jag tror att man med mer kunskap får bättre resultat på lärandet och en bättre social situation då risken för missförstånd mellan lärare och elever kan minska.

1.2 Gymnasieskolans uppbyggnad

Gymnasieskolan är en frivillig skolform men fler och fler elever läser en gymnasieutbildning. Jämför man statistik från 1997 och 2003 visar den att 1997 blev totalt 86 402 elever 1:a juli antagna till ett gymnasieprogram. 2003 blev totalt 97 456 elever 1:a juli antagna till ett gymnasieprogram.¹ Dock varierar antalet sökande även med det totala antalet 16- åringar det året. ”I gymnasieskolan har problemet med läs- och skrivsvårigheter accentuerats under de

¹ Skolverket statistik för Gymnasieskolans organisation tab 4.2 1997 och 6.2A 2003

senaste åren beroende dels på att praktiskt taget alla elever i grundskolan fortsätter i gymnasieskolan, dels på att alla program har teoretiska inslag.”²

Enligt skollagen § 1 så är gymnasieskolan en del av det offentliga skolväsendet. § 4 tar upp att kommun och landsting är huvudmän för gymnasieskolan och då ansvariga för att anordna utbildningen. Den svenska gymnasieskolan ska ge grundläggande kunskaper för yrkes- och samhällsliv och för vidare studier. Sedan år 2000 finns det 17 olika nationella program som alla är treåriga. De ska alla ge en bred basutbildning och allmän behörighet att studera på universitet eller högskola. I gymnasieskolan är ämnena indelade i kurser. Kurserna omfattar 50, 100, 150 eller 200 poäng. Enstaka större kurser finns. Betyg sätts efter varje avslutad kurs. Oavsett om eleven behöver färre eller fler timmar för att uppnå kursens mål, ger betyget Godkänd alltid det antal gymnasiepoäng som fastställts för kursen. En fullständig utbildning på ett nationellt program omfattar 2 500 poäng. En veckas heltidsstudier motsvarar 25 poäng.³

Samtliga nationella program omfattar kärnämneskurser, gemensamma karaktärsämneskurser och valbara kurser samt projektarbete och individuellt val. De flesta nationella program har nationella inriktningar som även de innehåller gemensamma kurser inom karaktärsämnesblocket. Alla nationella program innefattar åtta kärnämnen - engelska, estetisk verksamhet, idrott och hälsa, matematik, naturkunskap, samhällskunskap, svenska (alternativt svenska som andraspråk) och religionskunskap. Tillsammans omfattar kärnämnen 750 poäng.

Ett individuellt program bestäms av den enskilda elevens behov. Målet är att eleven senare ska gå över till ett nationellt eller specialutformat program. I annat fall får eleven slutbetyg från det individuella programmet, när eleven fullföljt den studieplan som lagts upp. PRIV är ett programinriktat individuellt program, speciellt inriktat på de elever som inte kommer in på de nationella programmen eftersom de inte uppfyller kraven på godkänt betyg i svenska, engelska och matematik.⁴

Kraven på kunskap, bland annat läs- och skrivkunnigheten har ökat i samhället och då har även skolans krav ökat. ”Samhällsförändringarna ställer krav på att skolan kan förändras och möta barn med ett nytt innehåll och nya arbetssätt.”⁵ De nya läroplanerna är ett steg på vägen men det är en lång process. Gymnasiereformen innebär bland annat ett större abstrakt och

² Lärarnas riksförbund, Nordman s 71

³ Skolverket

⁴ Skolverket

⁵ Skolverket 1998 s 24

symboliskt innehåll även i yrkesinriktade program. Kraven på godkända resultat i övergången mellan grundskola och gymnasiet och det nya betygssystemet har gjort att elevernas eventuella behov av stöd tydliggörs. Samtidigt innebär det en ny stressfaktor att hela tiden kämpa för att nå betygsnivån godkänt.⁶ Läroplanen, Lpf 94, anger skolans värdegrund och grundläggande riktlinjer och mål. De styrdokument som anger kraven i utbildningen är program mål, kursplaner och betygskriterier.

1.3 Lpf 94

Inledningsvis tittade jag på den aktuella läroplanen Lpf 94 för att se noggrannare på vad där står angående elever med dyslexi. Lpf 94 styr skolans och lärarnas arbete och det som står där är inte valbart utan bindande för verksamheten. I Lpf 94 står det inget uttalat om ungdomar med dyslexi, texten är mer allmänt formulerad, som att ta hänsyn till varje elevs behov och att ge extra stöd till elever som behöver det. Skolans värdegrund har sin utgångspunkt i politiska styrdokument. Värdegrunden har sin grund i en demokratisk samhällssyn men också på traditioner och historia.⁷

I Lpf 94 § 1.1 under ”En likvärdig utbildning” tar man upp att:

Undervisningen skall anpassas till varje elevs förutsättningar och behov. [...] Hänsyn skall tas till elevernas förutsättningar, behov och kunskapsnivå. Det finns också olika vägar att nå målen. Särskild uppmärksamhet måste ägnas åt de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen. Därför kan undervisningen aldrig göras lika för alla. Skolan har ett särskilt ansvar för elever med olika funktionshinder.⁸

I § 2.1 under ”Mål att uppnå” tar man upp skolans ansvar för eleverna.

Det är skolans ansvar att elever som gått igenom ett nationellt eller specialutformat eller sådant individuellt program inom gymnasieskolan eller gymnasial vuxenutbildning kan uttrycka sig i tal och skrift så att eleven kan fungera i samhället, yrkeslivet och klara fortsatta studier.

⁶ Skolverket 1998 s 24

⁷ Lpf 94 s 12

⁸ Lpf 94s 6

Under § 2.1 finns även riktlinjer för skolans personal och där uttrycks att alla som arbetar i skolan har ett ansvar för att hjälpa de elever som behöver särskilt stöd

Läraren skall enligt § 2.1

- ”• utgå från den enskilda elevens behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande,
- stärka varje elevs självförtroende samt vilja och förmåga att lära, organisera arbetet så att eleven: [---]
- får stöd i sin språk och kommunikationsutveckling
- stimulera, handleda och stödja eleven och ge särskilt stöd till elever med svårigheter.”⁹

Enligt § 2.6 är det rektorns ansvar som pedagogisk ledare för skolan och som chef för lärarna och övrig personal i skolan att ha det övergripande ansvaret för att verksamheten som helhet inriktas på att nå de riksgiltiga målen. Rektorn har ansvar för skolans resultat och har därvid, inom givna ramar, ett särskilt ansvar för att undervisningen hålls så att elever som behöver särskilt stöd får detta. Ansvaret berör även att lärare och annan personal ska få den kompetensutveckling de behöver för att på ett professionellt sätt kunna sköta sina uppgifter.

Den nya läroplanen Lpo/Lpf 94 saknar föreskrifter om vilka arbetsformer som ska förekomma i skolan. Lpo/Lpf 94 har en stark tyngdpunkt på basfärdigheter i teoretiska ämnen.¹⁰ Vad som framgår av Lpf 94 är att elever med behov av särskilt stöd skall få detta i skolan och av sina lärare, det är inte valfritt, det är ett faktum. Det är varje lärares ansvar att i undervisningen utgå från varje elevs behov och förutsättningar. Skolan har en skyldighet att hjälpa de elever som behöver det och har ett särskilt ansvar för elever med handikapp. Där står det inte särskilt utförligt eller fördjupat *hur* eleverna ska få hjälp bara att de har rätt till det. Eftersom det inte finns preciserat kan det vara svårt att avgöra om eller när en elev får tillräcklig hjälp. I en förra året utgiven konsensusrapport, *Att skapa konsensus om skolans insatser för att motverka läs – och skrivsvårigheter*, med Mats Myrberg som projektledare kom man fram till att ”Hög lärarkompetens är den mest betydelsefulla beståndsdel i pedagogik som lyckas utveckla elevernas läs och skrivförmåga och förhindra att läs- och skrivproblem uppkommer”¹¹ Enligt Asmervik, Ogden och Rygvold kan det till och med vara en förvärrande omständighet för en elev med dyslexi att ha en lärare som brister i förståelse,

⁹ Lpf 94 s 13

¹⁰ Stensmo s 204

¹¹ Myrberg s 7

kunskap och skicklighet.¹² Det är lätt för skolan att ha en handlingsplan och till exempel en specialpedagog men det mesta arbetet görs ändå av pedagogerna och det är upp till dem att varje dag göra sitt bästa för sina elever.

1.4 Begreppsdefinitioner

Man kan ha läs- och skrivsvårigheter utan att ha dyslexi men man kan inte ha dyslexi utan läs- och skrivsvårigheter Jag kommer att använda begreppet dyslexi i uppsatsen då jag syftar på en allvarligare form av läs- och skrivsvårigheter som inte försvinner med träning utan kvarstår även i vuxen ålder. Dyslexi beror inte heller på brist på träning som övriga läs- och skrivsvårigheter kan göra. Viss litteratur använder enbart begreppet läs- och skrivsvårigheter men där ingår dyslexi som en undergrupp, enligt Svenska dyslexiföreningen.¹³ I arbetet använder jag även begreppen fonologisk, vilket syftar på ljudsidan av språket och lingvistisk som syftar på en språkvetenskaplig synvinkel. Specialpedagogik har influenser från bland annat psykologi, medicin och sociologi. Jag syftar här på begreppet specialpedagogik som ett ämnesområde som berör elever med olika former av särskilda behov, detta kan vara mer eller mindre grava handikapp och/eller funktionshinder.

1.5 Syfte

Mitt syfte med examensarbetet är att undersöka hur yrkesaktiva lärare på gymnasiet organiserar och planerar sin undervisning med tanke på elever som har dyslexi. Jag har inte hittat någon annan undersökning som har detta syfte och jag saknar själv information om hur man bör handskas med denna problematik ur pedagogisk synvinkel. Klassrumsförlagd forskning på gymnasiet i detta ämne verkar vara en bristvara. Jag undrar hur mycket utbildning om dyslexi de idag verksamma lärarna i allmänhet har och om det påverkar hur de tar hand om sina elever. Genom deras erfarenheter kan även andra lärare få tips och råd och kunna utvecklas i sin yrkesroll

¹² Asmervik, Ogden, Rygvold s 101

¹³ Svenska Dyslexiföreningen

2. LITTERATURGENOMGÅNG

Under kapitlet visar jag på den forskning som finns angående dyslexi. Jag tittar även på lärandeteori och på läs- och skrivsvårigheter ur ett sociokulturellt perspektiv. Uppsatsen berör dyslexi och senare i kapitlet finns redovisat hur dyslexi kan definieras, hur det visar sig och orsaker till dyslexi.

Jag anser att jag mycket väl kan knyta mitt forskningsarbete till den befintliga forskningen och kan göra min del för att utveckla den vidare. ”En av grundtankarna med den nya lärarutbildningen är att utbilda lärare som kan identifiera förändringsbehov och bedriva utvecklingsarbete i skolan.”¹⁴ Jag gjorde mitt ämnesval för att jag tyckte mig se att det fanns brister på området och ville undersöka det vidare. Framför allt brister forskningen när det gäller situationen i klassrummet. När det gäller min intressesfär är tillgången på relevant forskning blandad. Det är inga problem att hitta böcker med allmän information gällande dyslexi, men när det gäller forskning inom gymnasieskolan är tillgången mindre. Mitt stora problem har varit att mycket av litteraturen har riktat sig mot barn och barns eventuella svårigheter att lära sig att läsa och skriva. Det har inte funnits så mycket forskning om äldre barn och ungdomars skolgång och framförallt inte om gymnasiet. Detta styrks också av Emanuelsson, Persson och Rosenquist, författarna till boken *Forskning inom det specialpedagogiska området* som konstaterar att det finns en brist på forskning på det området rörande gymnasiet.¹⁵ Om en elev har dyslexi försvinner det inte efterhand utan finns kvar i hela livet och därmed också genom hela skolgången.

2.1 Vad är dyslexi

I dagens samhälle, med ökad användning av datorer och andra medier, har även kravet på läsfärdighet ökat. I informationssamhället finns krav på att kunna sälla bland informationen, kunna skumläsa och översiktsläsa. Det är bland annat nödvändigt att man har ganska goda läs- och skrivefärdigheter för att kunna använda sig av datorer. ”Barn idag är inte sämre läsare än för 25 eller 30 år sedan, men de möter ökande krav på läsfärdighet och en större mängd av text och information.”¹⁶ Enbart för att klara av att läsa textraderna på TV krävs en läshastighet på ca 110 ord i minuten.¹⁷

¹⁴ Kristianstad högskolas handledning av examensarbete s 3

¹⁵ Emanuelsson, Persson, Rosenquist s 50

¹⁶ Asmervik, Ogden, Rygvold s 156

¹⁷ Asmervik, Ogden, Rygvold s 156

2.1.1 Definition av dyslexi

Det finns många olika åsikter när det gäller definitionen av dyslexi som diagnos och även som en definition av begreppet i sig. Det är vanligt att man använder både begreppet läs- och skrivsvårigheter och dyslexi och numera används uttrycken ofta synonymt. Ordet dyslexi har lånats från vuxenneurologin där det syftar på problem med läsning som uppkommit efter vissa hjärnskador.¹⁸ Dyslexi betyder ”svårigheter med ord.”¹⁹ Detta är ett begrepp som nu också oftast används av allmänheten. Förbundet Mot Läs- och skrivsvårigheter²⁰ har valt att jämställa dyslexi med läs- och skrivsvårigheter då de anser att dessa är av ungefär samma karaktär oavsett begåvningsnivå. Torbjörn Lundberg, författare till boken *Vad alla lärare och rektorer bör veta om läs- och skrivsvårigheter* och själv dyslektiker vill komma ifrån den skiljegräns man tidigare har haft mellan läs- och skrivsvårigheter och dyslexi. Han vill benämna det som läs- och skrivsvårigheter/dyslexi för att komma ur den paralyserande skendebatten om elever har dyslexi eller bara läs- och skrivsvårigheter.²¹

Høien och Lundberg har gjort följande definition av dyslexi:

Dyslexi är en störning i vissa språkliga funktioner som är av betydelse för att kunna utnyttja skriftens principer för att koda språket. Störningen ger sig i första hand till känna som svårigheter att uppnå en automatiserad ordavkodning vid läsning. Störningen kommer också klart fram i en dålig rättstavning. Den dyslektiska störningen går ofta i släkten, och man kan anta att en genetisk disposition ligger till grund för detta. Karakteristiskt för dyslexi är också att störningen är bestående. Även om läsningen ibland kan vara acceptabel, så tenderar problemen med stavningen att finnas kvar.²²

The international Dyslexia Association gjorde 1994 följande definition.

Dyslexia is one of several distinct learning disabilities. It is a specific language-based disorder of constitutional origin characterized by difficulties in single word decoding, usually reflecting insufficient phonological processing abilities. These difficulties in single word decoding are often unexpected in relation to age and other cognitive and academic abilities; they are not the result of generalized developmental disability or sensory impairment. Dyslexia is manifested by variable difficulty with different forms of language, often including, in addition to problems in reading, a conspicuous problem with acquiring proficiency in writing and spelling.²³

¹⁸ Gillberg, Ödman s 12

¹⁹ Adler, Holmgren s 114

²⁰ Heter numera Förbundet Handikappade med Läs- och Skrivsvårigheter

²¹ Lärarnas riksförbund Lundgren s 12

²² Lundberg s 1

²³ Svenska dyslexiföreningens hemsida www.ki.se/dyslexi

Dessa två definitioner grundar sig båda på att dyslexi framförallt beror på fonologiska brister. Men förutom dessa definitioner finns det inom sjukvården, specialistvården och psykiatri specifika diagnossystem som jag inte kommer att ta upp här eftersom jag inte anser det berör ämnet i min uppsats

På Svenska dyslexiföreningens hemsida kan man hitta följande förklaringar av begreppet dyslexi, som en undergrupp inom begreppet läs- och skrivsvårigheter.

Läs- och skrivsvårigheter är en övergripande term

Läs- och skrivsvårigheter är den övergripande termen som innefattar alla som har svårigheter att läsa och/eller skriva oavsett vad som är orsak till dem. Personer med dyslexi utgör en undergrupp som särskilt definieras med avseende på svårigheternas orsaker och yttringar. Termen *specifika läs- och skrivsvårigheter* används ibland med likartad innebörd som dyslexi. Tidigare var det vanligt att använda *ordblindhet* med samma betydelse.

Orsaker till läs- och skrivsvårigheter

Läs- och skrivsvårigheter kan bl.a. bero på syn- eller hörselproblem, kulturell och språklig understimulering, språkstörning, bristfällig undervisning, emotionella problem, bristande kunskaper i svenska språket (när ett annat språk är modersmålet) och dyslexi.

Hur många har läs- och skrivsvårigheter?

Läsning och skrivning är komplexa förmågor som vi behärskar olika väl. Gränsen för när något ska kallas för svårighet blir därför godtycklig och dras på olika sätt i olika sammanhang. Det finns därför ingen entydig definition varken av dyslexi eller läs- och skrivsvårigheter och det går därför inte att exakt ange hur många personer som i Sverige har dessa svårigheter. En vanlig bedömning är att 5 – 8 procent har betydande svårigheter att läsa och skriva. En undersökning av vuxna som gjordes 1996 (IALS-undersökningen) visade att 8 procent i Sverige hade låg läsförmåga. Fler pojkar/män än flickor/kvinnor har läs- och skrivsvårigheter.²⁴

”Både dyslexi och läs- och skrivsvårigheter syftar på olika typer av skriftspråkliga problem som beror på olika slags orsaker. Det måste därför vara möjligt att använda båda begreppen så länge det föreligger en skillnad mellan förväntad och faktisk skriftspråklig utveckling och färdighet –det verkar vara det viktigaste problemet.”²⁵ Termen dyslexi har de senaste årtiondena främst varit en medicinsk diagnos medan läs- och skrivsvårigheter främst har använts av psykologer och pedagoger.²⁶ När det gäller diagnoser på barn ska man vara lite försiktig när det gäller diagnosen dyslexi och till en början hålla sig till begreppet läs- och skrivsvårigheter eftersom det kan vara övergående problem. Definitionerna av dyslexi varierar väldigt och statistiken är oerhört skiftande. Men i vilket fall som helst är det en av västvärldens vanligaste funktionsstörningar. Vilka siffror man får fram är bl.a beroende av i vilken ålder undersökningen görs. Det är t ex svårt att bedöma läs- och skrivförmågan om

²⁴ Svenska dyslexiföreningens hemsida www.ki.se/dyslexi Vad är dyslexi?

²⁵ Asmervik, Ogden, Rygvold s 100

²⁶ Adler, Holmgren s 114

barnet är åtta år eller yngre eftersom de fortfarande håller på att lära sig läsa och skriva. Vuxna personer kan ha kompenserat sin dyslexi på olika sätt vilket också försvårar när det gäller en korrekt statistik. Statistiken är så vitt skild att antalet personer med dyslexi varierar från 1-2 % upp till 20 % beroende på definitionen.²⁷

2.1.2 Vad kännetecknar dyslexi?

”Läsvårigheter kan visa sig som svårigheter att:

- få ihop bokstäver och stavelser till ord,
- få en riktig ordning på de bokstäver som ingår i ett ord,
- läsa hela längre ord,
- läsa med normal hastighet,
- förstå en text,”²⁸

”Skrivsvårigheter kan visa sig genom att:

- man skriver som det låter (genom blir jenom),
- det är speciella problem med dubbelskrivning av konsonanter (dubbel bli dubel),
- man utelämnar vissa av bokstäverna i ett ord (Helene blir Hlne),
- en kombination av olika feltyper (självklart blir skelvklat)”²⁹

”Professor David H Ingvar menar att man kan prata om svårigheterna i läsandet som en form av problem med ordsinnet, ungefär på samma sätt som vi talar om att vissa har ett bra eller dåligt bollsinn. ³⁰ Den tekniska sidan av läsningen är något som kallas för ordavkodning. Den automatiska avkodningen går, då den fungerar, mycket snabbt, grupperingen av bokstäver i morfem, stavelser, förstavelser och ändelser går blixtnabbt. I vanliga fall fungerar avkodningen automatiskt för den läsande men gör den inte det måste ordet ljudas fram vilket är mödosamt och tar lång tid Det är det man strävar mot att klara när det gäller läsning men det är ofta framför allt avkodningen som inte fungerar när det gäller personer med dyslexi. En person med läsvårigheter kan förstå en text om den läses upp men läsningen i sig tar lång tid och är så mödosam att förståelsen för texten försvinner.³¹ Detta gör att förmedlingspedagogiken med läraren som föreläser och förklarar fakta ofta fungerar mycket

²⁷ Asmervik, Ogden, Rygvold s 101

²⁸ Asmervik, Ogden, Rygvold s 99

²⁹ Asmervik, Ogden, Rygvold s 99

³⁰ Adler, Holmberg s 113

³¹ Bjar, Liberg s 247

bra på elever som har svårt att ta in fakta genom att läsa text. Datorn är också ett stort stöd i undervisningen. Det finns speciella stavningsprogram som kan hjälpa eleverna och talsyntes på datorn kan vara till stor hjälp vid läsning och läsförståelse. Om en elev har svårt att förstå en text även när den läses högt, då är det inte avkodningen som är problemet.³²

2.1.3 Orsaker till dyslexi

Orsaksförklaringar är ofta kopplade till både arv och miljö. Det är svårt att säga att det finns en enskild, isolerad orsak till specifika läs och skrivsvårigheter som dyslexi också kan kallas. Eftersom det rör sig om en störning som yttrar sig på olika sätt, kommer man knappast att hitta en grundläggande orsak.

Inom psykologi och pedagogik har man ofta angett orsaker enligt följande.

”• Organiska t ex syn- och hörselnedsättning eller neurologiska dysfunktioner

• Språkliga

• Personlighetsmässiga, t ex emotionella störningar eller anpassningsproblem.

• Sociala, t ex oregelbunden skolgång och dåliga hemförhållanden.

• Pedagogiska, t ex dåliga undervisningsmetoder, brister i skolmaterial och skolorganisation, täta byten av lärare och skola, dåligt anpassad undervisning eller för snabbt undervisningstempo.”³³

Förvärrande omständigheter kan vara:

”• Lärarbyten

• Lärarens brist på förståelse/lämplighet/kunskap/skicklighet

• För tidig skolgång

• För snabb inlärningsgång. Den språkrelaterade eleven behöver kanske flera gånger så lång tid för inläring som en normal läsare. Tiden för inläring är den mest kritiska faktorn.

• Läsmetodik i åk 1, ”ordbildmetod” är olämplig för vissa visuella dyslektiker.

• Stora klasser

• Oroliga klasser/dålig disciplin

• ”Öppna skolor” med studiehallar, där olika aktiviteter pågår och där dyslektikern helt förlorar förmågan att arbeta koncentrerat

³² Bjar Liberg s 241, 247

³³ Madison s 51

- Brist på åtgärdsprogram för läs- och skrivsvaga barn
- Bristande struktur i undervisningen med okontrollerade och alltför fria arbetsformer
- Frånvaro
- Skolbyten”³⁴

I ett biologiskt perspektiv har det visat sig att det finns skillnader i hjärnans funktion och struktur mellan dyslektiker och de som är normalläsare. De flesta undersökningar riktar sig mot att hitta likheter mellan personer med dyslexi. Men man har dock hittat en skillnad, utan att ha en förklaring på den. Området i vänster tinninglob, som är av betydelse för de språkliga funktionerna brukar vanligen vara större än den högra tinningloben, men hos dyslektiker finns ett mönster att den högra istället är förstörd.³⁵ I ett pedagogiskt perspektiv kan man bara se de observerbara tecknen, ett sammanfattande mönster men det säger inget om de bakomliggande orsakerna till att eleven har svårt med läsningen. När det gäller den lingvistiska, språkliga, sidan så finns det mönster som visar att det är vanligt att dyslektiker har en tal- och språkstörning. För dyslektiker är det även viktigt att man tittar från en psykologiska synvinkel då många har brister i självkänslan, känner sig ”dumma” och utanför. Därför är det viktigt att de får rätt hjälp och framför allt kan, och får göra något de är duktiga på för att stärka självkänslan. I ett neuropsykologiskt perspektiv tittar man framförallt på de kognitiva processerna, svårigheter att arbeta både visuellt och auditivt samtidigt. Dyslektiker har även problem med automatiseringen av läsandet. Vetenskapen utvecklas hela tiden vilket också gör att vår kunskap om läs- och skrivsvårigheter hela tiden utvecklar sig och förändras.³⁶

2.2 Definitionssvårigheter

Det har sedan 1970 –talet förkommit ett sk Reading War med växlande intensitet där lärare, föräldrar och journalister har fått uppfattningen om att det råder djup oenighet mellan forskarna om hur läsinlärning går till, hur svårigheter uppkommer och hur läs –och skrivpedagogik bör se ut. Framför allt har olika pedagogiska metoder och arbetssätt framkallat starka känslor.³⁷ En del av den här oenigheten har inte berört min forskning i någon större utsträckning då det har rört sig om det optimala sättet att lära barn att läsa, mitt arbete berör

³⁴ Madison s 51

³⁵ Adler, Holmgren s 115

³⁶ Adler, Holmberg s 113 f

³⁷ Myrberg s 13

gymnasieungdomar. Vad jag dock har lagt märke till är att det finns många olika definitioner av dyslexi. Man kan inte hitta en definition som alla går efter utan det finns olika beroende på från vilket ämne man närmar sig ämnet, t ex psykologi, pedagogik och neurologi. Det har också funnits tidigare definitioner som man nu övergett för nyare sådana då forskningen gått framåt och utvecklats.³⁸

I avhandlingen *Phonological dyslexia. Cognitive, behavioral and hereditary aspects* behandlas aspekterna av svårigheterna med att diagnosticera dyslexi. Fyra studier ligger till grund för avhandlingen vilka berör elever på särskilda ungdomshem, genetiska aspekter, och elever med tidigt påvisade svårigheter. Svensson har utgått ifrån att dyslektiker har fonologiska problem. Avsikten med studien av elever med påvisade svårigheter var att studera om fonologiska svårigheter kvarstår över lång tid. Övervägande del av personerna visade fortfarande stora problem i vuxen ålder trots stödundervisning. Ett annat av Svenssons syften var att titta på stabiliteten i olika definitioner av dyslexi. Resultatet visar att när enbart ett fonologiskt test används är stabiliteten hög men när även IQ finns med i definitionen blir den mer instabil. Elever som räknades som dyslektiker i år 3 var inte dyslektiker i år 12, och de som inte var det i år 3 var det i år 12. När det gäller antalet ungdomar på ungdomshem visar Svenssons studier att där finns åtskilliga med läs- och skrivsvårigheter men när han utgick från en specifik beskrivning, fonologiska problem, då blev andelen dyslektiker mindre, ungefär samma andel som ungdomar i allmänhet. Svensson menar att avhandlingen visar på hur svårt och komplicerat det kan vara att diagnosticera dyslexi. När det gäller genetiken lyckades han inte bekräfta sambandet mellan en specifik genregion och dyslexi.³⁹

2.3 Lärarkompetens

Mats Myrberg, professor i pedagogik, har varit projektledare för ett konsensusprojekt och gjort en rapport på skolverkets begäran. Denna rapport var klar i september 2003 och titeln var: *Att skapa konsensus om skolans insatser för att motverka läs- och skrivsvårigheter*. Rapporten sammanställde bland annat de faktorer som främjar lärandemiljön. Hög lärarkompetens visade sig vara den viktigaste faktorn för att utveckla elevers läs- och skrivförmåga och förhindra att problem uppstår. Detta gäller både dyslexi och andra former av läs- och skrivsvårigheter.⁴⁰ Myrberg är inte den enda forskaren som visar på vikten av

³⁸ Svenska dyslexiföreningens hemsida www.ki.se/dyslexi

³⁹ Svensson

⁴⁰ Myrberg s 7

lärarnas kunskaper i dyslexi. Skolverkets rapport *Barn med behov av särskilt stöd* menar att kvaliteten i lärarnas arbete är central för att utveckla eleverna och för att ta tillvara elevens egna resurser. Det är även viktigt att ha en bred kunskap om pedagogiska metoder som ska individualiseras för att passa varje elev och även att ha kunskap om olika funktionshinder och elevers specifika behov.⁴¹

En duktig lärare har kunskaper om barns språkliga utveckling, om läs- och skrivprocessen och av ett strukturerat arbetssätt som grundas i elevernas individuella förmåga. Ett stort problem enligt Myrberg är att många lärare som har vårdat den läspedagogiska traditionen håller nu på att försvinna ur skolan genom pensionsavgångar och liknande. De lärare som har utbildats under 1990 -talet har inte samma utbildning i läs- och skrivpedagogik som tidigare generationers lågstadielärare.⁴² Samtidigt menar Eva Cederberg, speciallärare, att det finns stora brister i kunskapen om dyslexi och att man på 1970-80 talet kunde läsa till lärare utan att få någon som helst kunskap inom området. Hon menar dock att situationen har blivit bättre på lärarutbildningarna under 1990- talet.⁴³ Men handikappsombudsmannens rapport 94/95 visar en kartläggning av lärarutbildningarna med tanke på utbildning i dyslexi. Rapporten visar att det är möjligt att 1995 gå igenom en lärarutbildning utan någon som helst utbildning om dyslexi.⁴⁴ ”Eftersom alla lärare varje år med stor sannolikhet möter elever med läs- och skrivsvårigheter, borde också alla få lära sig mycket om det i sin utbildning.”⁴⁵

Mindre effektiva arbetssätt i skolan kan vara en fixering vid speciella material och metoder. Även framgångsrika och effektiva metoder måste användas med kunskap om den bakomliggande språkutvecklingen annars är de inte effektiva och utvecklande. En skicklig lärare kan använda många olika metoder, arbetssätt och material. Läraren väljer metod efter gruppen eller den enskilde individen och efter deras utvecklingsnivåer. En bra lärare vet med vilket syfte hon väljer olika arbetssätt vid olika tillfällen.⁴⁶

I svenska skolor finns också en tendens till vänta- och- se- pedagogik. Att tolka misslyckande i läsinlärningsstarten som bristande läsmognad och att problemet ska lösas av sig självt. ”För lärare utan nödvändiga kunskaper blir ’vänta- och- se- attityden ett argument

⁴¹ Skolverket -98 s 34

⁴² Myrberg s 14

⁴³ Lärarnas riksförbund Cederberg s 56

⁴⁴ Handikappsombudsmannens rapport 94/95 s 37

⁴⁵ Lärarnas riksförbund Cederberg s 56

⁴⁶ Myrberg s 9

att inte genomföra särskilda insatser.”⁴⁷ En orsak till läs- och skrivsvårigheter kan till och med vara dåliga pedagogiska metoder och en klart förvärrande omständighet till elever med dyslexi är lärares okunnighet och brist på förståelse.⁴⁸ Høien och Lundberg menar också att uppmuntran och förståelse är en allmän princip för undervisning av elever med dyslexi medan nedsättande kommentarer och hot inte gör någon nytta.⁴⁹

I Skolverkets rapport *Utan fullständiga betyg – varför når inte alla elever målen?* utreder skolverket varför inte alla elever når målen och får slutbetyg. Undersökningen av gymnasieelever utfördes några år efter eleverna gått ut gymnasiet. Urvalet var elever med betyget icke godkänt i minst ett av kärnämnen svenska, engelska och matematik. Undersökningen bestod av enkätundersökning och i mån av intresse även intervjuer. Resultatet visar bland annat att ”Ungdomarna anser de har fått för lite stöd, att stödet kom för sent, eller att stödet var missriktat och inte inriktades på deras egentliga problem.”⁵⁰ Dock preciseras inte om stödet behövs på grund av läs- och skrivsvårigheter/dyslexi eller på grund av låg kunskapsnivå. En elev preciserar dock att en lärare ignorerade dennes dyslexi och krävde felfri stavning och gick inte heller med på muntliga redovisningar av elevens kunskaper. Elever menar också att de själva har en del av skulden att de ej nått målen för betyget godkänt, de har inte alltid tagit emot hjälp trots att det erbjudits dem. Lärare som intervjuats angående förutsättningar för lärande anger att trots ett stödbehov hos eleverna när dessa börjar gymnasiet tvingas lärarna stressa vidare i utbildningen trots att eleverna inte är redo för det.⁵¹

Även bland elever i grundskolan finns det varierande orsaker till att eleverna inte fått kompletta betyg. När det rör stödinsatser för dessa elever säger sig lärarna i de tidiga skolåren att anpassa undervisningen till varje elev, men att detta inte fortsätter under följande skolår. Enligt studien tror lärare och skolledare för de tidiga skolåren att eventuella svårigheter löser sig med tiden. Elever med svårigheter får vänta för länge innan de får det stöd de behöver, lärare som intervjuats för förutsättningar för lärande bekräftar att skolan väntar för länge med att ge stöd. ”Till elevernas svårigheter att lära hör en rad faktorer som kopplas samman med individens förutsättningar att klara skolarbetet. Läs och skrivsvårigheter som förklaring till

⁴⁷ Myrberg s 11

⁴⁸ Madison s 51

⁴⁹ Høien, Lundberg s 217

⁵⁰ Skolverket 2001 s 48

⁵¹ Skolverket 2001 s 50

elevers svårigheter att nå målen dominerar,[...]”⁵² Svårigheterna att lära kan vara svåra att bedöma och lärare säger sig ha problem med att förstå elevers svårigheter och att kunna hjälpa dem. Vissa lärare har inte kunskap om olika typer av svårigheter och har därför stora svårigheter att hjälpa sina elever. Skolverket har kommit fram till att det finns vissa sammanhängande orsaker till att eleverna inte får fullständiga betyg. Faktorer som skolan själv kan påverka, så kallade processrelaterade faktorer visar sig bland annat tydligast i brister i hur arbetssättet anpassas till elevers behov och förutsättningar och kompetensutveckling för lärare.⁵³

2.4 Läs och skrivsvårigheter ur ett sociokulturellt perspektiv

När det gäller allmänna lärandeteorier, allmän pedagogik har Roger Säljö arbetat med det fältet. Han diskuterar lärande ur ett sociokulturellt perspektiv, hur samhällets utveckling och förändring påverkar skolan, utbildningen och eleverna själva. Säljös förklaring till att det verkar finnas fler elever med läs- och skrivsvårigheter idag, är då att dagens samhälle är mycket mer skriftbaserad än tidigare, svårigheterna märks då tydligare.⁵⁴ Samhället har allt ökande krav på att människor kan behärska medierna. Tyngdpunkten har nu lagts över på datorn vilket inte innebär mindre krav på att kunna läsa och skriva. Det är samhällets utveckling som styr kraven som ställs i skolan och vad eleverna ska lära sig. Varje samhälle har behov av att föra kunskap och färdigheter vidare och skapar miljöer där det kan föras vidare. I alla kulturer och i alla sociala sammanhang äger ett återskapande av färdigheter och kunskaper rum. När ett samhälles komplexitet ökar då ökar också behovet av en mer komplicerad kunskapsöverföring. Skolans mål är lärande och undervisning. I skolan styrs eleverna av schemat och vad som är ämnets krav och målsättning. Det sker ett lösgörande av kunskapen från vardagen till ett teoretiskt sammanhang. ”Denna dekontextualisering av lärandet, som resulterar i det vi kallar skola och utbildning, är både en förutsättning för lärande i ett komplext samhälle och den förändring som skapar många av de problem att lära som vi idag kan se exempel på i skolan.”⁵⁵

Eftersom texten är en stor del av det kommunikativa sammanhanget kan läs- och skrivsvårigheter vara ett handikapp. Frågan är vilka former av kommunikation som är framträdande i olika verksamhetssystem och vad de leder till när det gäller sätten att resonera,

⁵² Skolverket 2001 s 36

⁵³ Skolverket 2001 s 7f

⁵⁴ Säljö s 157f

⁵⁵ Säljö s 41

skriva och argumentera. Vilket förhållningssätt till omvärlden och till kunskap växer fram när skriften blir ett dominerande sätt för kommunikation? Textboken är en produkt av lärandemiljön och skapar villkoren för lärande. Tendensen går mot att lära sig texten, inte att förstå den. Det innebär ett sätt att förhålla sig till lärande som inte ofta förekommer i andra verksamhetssystem. Läroboken kan därför i sig betraktas som en av de viktigaste orsakerna till de ökade kraven i skolan. ”Det vi idag kallar läs - och skrivsvårigheter, eller inlärningsvårigheter mer i allmänhet, dyker nu på allvar upp på scenen. Svårigheter att tillgodogöra sig information via text märks mycket tydligare när läroboken får en så central ställning, när lärandet blir språkligt till sin natur och när en så stor andel av befolkningen förväntas lära sig via text.”⁵⁶

Den textbundna och traditionella formen av undervisningen håller delvis på att förlora sin tidigare höga ställning. Skolan har inte längre monopol på kunskap och man börjar långsamt förändra sitt arbetssätt. När böcker var snudd på enda källan till kunskap då var det viktigt att lära sig texterna för att inhämta kunskapen. Nu ändras kraven på kunskap snabbt, både vad elever bör lära sig och hur de ska använda sin kunskap. Undervisning i konceptet vägledning och stöd för lärandeprocessen måste även i framtiden finnas i samhället. Men hur den kommer att se ut och yttra sig det återstår ännu att se. De frågorna kommer att diskuteras på politisk nivå då det bland annat innebär ideologiska övervägande.⁵⁷ Även konsekvenserna av den nya informations- och kommunikationsteknikens betydelse för lärande diskuteras. Samhället erbjuder skolan som organiserad lärandemiljö. Skolan befinner sig i ett dilemma mellan att tillfredsställa olika förväntningar då människor med skiftande bakgrund och förutsättningar möts i skolan och ska kunna tillgodogöra sig det utbildningssystem som finns.⁵⁸

2.5 Perspektiv på lärande Yt- och djupinläring

Att genom läsning tillgodogöra sig kunskap är ett mycket vanligt arbetssätt både i skolan och i arbetslivet. I skolan ges nästan dagligen läsläxor och för vissa elever innebär detta problem. För att försöka kunna förstå hur inläring genom läsning kan innebära svårigheter för elever med dyslexi är det nödvändigt att man vet hur inläring genom läsning kan fungera i största allmänhet.

⁵⁶ Säljö s 221

⁵⁷ Säljö s 240

⁵⁸ Säljö s 249

Säljö och Marton talar om två olika inlärningsaspekter, ytinläring, så kallad atomisk inriktning och djupinläring även kallad holistisk inriktning. Säljö och Marton har visat på förekomsten av dessa två aspekterna.⁵⁹ Yt- och djupinläring fungerar på så vis att när elever får en text att läsa, som läxa till exempel, så närmar de sig texten med olika inställningar, de har olika mål med texten även om det övergripande målet är att lära sig texten. När det gäller ytinläring så har eleven inställningen att han/hon ska lära sig texten utantill för att kunna upprepa, återskapa detta vid t ex ett läxförhör. Eleven inriktar sig inte alls mot förståelse av texten utan enbart att kunna det utantill. Djupinläringen innebär istället att eleven arbetar för att förstå texten, att förstå den bakomliggande meningen, vad författaren menar. Att arbeta för förståelse innebär bland annat att man kan använda kunskapen man lärt sig i andra sammanhang eftersom man har uppnått förståelse av konceptet. När det rör sig om ytinläring är det i regel svårare att applicera kunskapen i andra sammanhang om man inte har förstått meningen med texten. Det är inte heller så att elever gör enbart det ena eller det andra hela tiden utan de kan skifta mellan de två beroende på omständigheterna och intresset.⁶⁰

I ytinläringen uppfattar eleverna texten i sig som ska läras in medan i djupinläringen är texten ett medel för att förstå fakta, för att se budskapet. Intresse av att ta reda på något, inre motivation, kan förväntas vara inriktat på djupinläring medan ytinläring och yttre motivation verkar följas åt, eleverna memorerar texten för de tror att de förväntas av dem. Det har också visat sig att inre motivation, avsaknad av hot och avsaknad av ängslan är knutet till djupinläringen. Dessa faktorer tillsammans ökar chansen till att eleven använder djupinläring medan hot, ängslan och avsaknad av inre motivation ökar andelen av ytinläring. Vill man främja djupinläring ska elevens intressen vara relevanta, det bör finnas ett intresse av att lära just detta ämnet, och man bör utesluta de faktorer som leder till ytinläring det vill säga hot och ängslan.⁶¹

När det gäller elever med dyslexi är det vanligt med svårigheter i den fonologiska avläsningen. Eleven kan då lägga så mycket energi på att försöka läsa ut ord för ord så det finns inte mycket energi kvar till förståelsen av texten.⁶² Men detta är individuellt och beror på vilken typ av dyslexi eleven har. Dessutom säger Marton och Säljö att för att främja lärandesituationen för djupinläring så bör man utesluta faktorer som leder till ytinläring till exempel hot och ängslan. Enligt Høien, Lundberg fungerar definitivt inte hot som ett sätt att

⁵⁹ Marton, Hounsell, Entwistle s 61ff

⁶⁰ Marton, Hounsell, Entwistle s 65 ff

⁶¹ Marton, Hounsell, Entwistle s 74 ff

⁶² Bjar, Liberg s 247

främja inläring för elever med dyslexi.⁶³ Sedan beror också inläringen på vilken studieteknik eleven använder. Det är ännu viktigare för elever med dyslexi än för andra att hitta en studieteknik som passar dem.⁶⁴

2.6 Teoretisk utgångspunkt

Piaget fokuserar i sina pedagogiska teorier på hur inläring och undervisning ska genomföras. Han anser att det är samhällets angelägenhet att forma utbildningsmål som ska förbereda barnen för framtiden och även överföra samhällets tidigare kunskap. Läroplanen, anser Piaget, ska utformas utifrån barnets utvecklingsnivå.⁶⁵ Det är ingen ide att försöka lära barn saker de inte är mogna för eftersom barnets förståelsenivå utvecklas med åldern. Barn och unga får sin kunskap genom sina handlingar och erfarenheter eftersom lärande är en aktiv process. Enligt Piaget är det viktigt att det är eleven som är aktiv, inte läraren.⁶⁶ Piaget anser att barn ska fostras att vara kreativa och han är övertygad om att människan är utvecklingsbar i samspel med omgivningen. ”Uppgiften blir alltså att *anpassa skolan till barnet*, som sedan utifrån sin mognadsnivå *erövrar kunskapen* genom elevaktivt arbete.”⁶⁷

2.7 Sammanfattning av litteraturbakgrunden

Med bakgrund i samhällets förändringar och nya ökade krav på kunskaper har skolan förändrats och utvecklats. De nationella programmen har alla en gemensam teoretisk grund i kärnämnen. Genom att alla elever har mer teoretiska ämnen har dyslexi och andra läs- och skrivsvårigheter visat sig tydligare på senare år. Enligt Lpf 94 skall lärarna ge extra stöd till elever som behöver det och i undervisningen utgå ifrån elevernas olika förutsättningar och behov. Enligt Piaget ska skolan anpassa sig till eleven för att denne ska lära sig, framförallt genom elevaktivt arbete. Dyslexi, som är en underavdelning till läs- och skrivsvårigheter, kan vara svår att definiera och diagnosticera. Dyslexi grundas i svårigheter med den fonologiska avläsningen vilket gör att läsningen blir långsam och energikrävande. Svårigheterna visar sig även genom stavningsproblem. Olika studier har visat att en hög lärarkompetens är viktig för att lärarna ska kunna förebygga och arbeta med elevers eventuella svårigheter. Tyvärr är det också identifierat att det finns brister i lärarnas kompetens inom området. För elever med

⁶³ Høien, Lundberg s 217

⁶⁴ Lundberg, Ohlis s 30

⁶⁵ Stensmo s 133

⁶⁶ Stensmo s 134

⁶⁷ Maltén s 124

dyslexi kan det vara en förvärrande omständighet att ha lärare som brister i skicklighet och förståelse.

2.8 Frågeställning

Genom den litteraturbakgrund jag har påvisat har jag kommit fram till mina frågeställningar:

Hur planerar och organiserar gymnasielärare sin undervisning med tanke på elever med dyslexi? och Vad har yrkesaktiva lärare för utbildning om dyslexi?

3 EMPIRISK DEL

Under den empiriska delen visar jag på problematiken i forskning gällande metodval och urval men även vad som berör forskning ur en etisk synvinkel.

3.1 Metodval

Initialt funderade jag på både enkäter och intervjuer som metoder i min undersökning, jag måste också välja om jag skulle göra en kvantitativ eller kvalitativ undersökning. Naturligtvis fick jag överväga de för- och nackdelar som finns i valet av olika undersökningsmetoder. ”Vid valet av forskningsmetod måste forskaren emellertid vara uppmärksam på att det är en fråga om att avgöra vilken metod som är den mest lämpade i praktiken, inte att komma fram till att *en* metod för datainsamling överträffar alla andra i någon absolut mening.”⁶⁸

Jag ville undersöka lärarkåren på en gymnasieskola för jag ville veta hur ett större antal lärare tänkte och gjorde med sin planering och undervisning gällande elever med dyslexi. Det innebär att min undersökning blir småskalig men kvantitativ. Sedan finns det för och nackdelar med olika undersökningsmetoder. Ofta går det att få fram skiftande information beroende på vilken metod man väljer. För ett mer heltäckande resultat kan man till och med använda flera olika metoder i en undersökning för att få fram ett så korrekt resultat som möjligt. Att se saker ur olika perspektiv kan öka validiteten av datan, det kan ge stöd åt analysen. Jag hade tidigt funderingar på intervjuer eller enkäter som undersökningsmetod. Vad jag tänkte på som för och nackdelar med dessa metoder var att man kan minska risken för missförstånd vid intervjuer,⁶⁹ man kan direkt förklara vad man menar, men det är ett ganska stort arbete att samla data, det krävs videofilmning eller ljudinspelning för att kunna bearbeta all information. Storleken på och mängden arbete som krävs vid olika metoder är något jag faktiskt måste tänka på eftersom jag skriver mitt arbete själv.

Fördelar med enkäter är att anonymitet är en fördel när det gäller frågor som kan uppfattas som känsliga, personerna kan också ta god tid på sig att svara på frågorna och eftersom alla får exakt samma frågor ställda på samma sätt undviker man den skevhet som kan uppstå om den som intervjuar ställer frågorna på olika sätt. Till nackdelarna hör att frågorna måste vara enkla och raka för att minska risken för feltolkningar, det finns heller ingen möjlighet att följa upp och/eller fördjupa de svar som lämnats in. För postenkäter finns också en risk att

⁶⁸ Denscombe s 101

⁶⁹ Denscombe s15

svarsfrekvensen kan bli låg.⁷⁰ När det gäller enkäter är det även av stor vikt att respondenterna tycker ämnet är angeläget annars ökar risken för en låg svarsfrekvens. Validiteten i en undersökning är en viktig fråga, det är av vikt att undersökningen mäter det som den avser att mäta.⁷¹

Jag visste sedan tidigare studier i sociologi att det är ingen lätt uppgift att göra en enkät och formulera den på ett bra sätt. När det gäller enkäter får man bland annat tänka på hur man formulerar frågorna eftersom jag som skriver frågorna och de som svarar på dem kanske tolkar dem på olika sätt. Vid intervju kan man direkt utveckla eller förtydliga frågan men det går inte vid enkätfrågor. Det gäller därför att få det rätt redan från början. Som forskare har man inte tid att göra om en undersökning som har blivit fel från början. I detta fall fick jag också tänka på att formulera frågorna så att deltagarna kan ge fria svar, inte bara svara ja eller nej. Det är lättare att sammanställa svaren vid ja och nej svar men informationen man får fram är mer begränsad. I denna undersökning ville jag ha frågor som man kunde ge mer fria svar på, därför valde jag också att formulera frågorna på ett sådant sätt att personerna fick själva skriva sina svar, jag gav inga svarsalternativ.

3.2 Urval

Till denna undersökning har jag gjort ett strategiskt urval, det vill säga att jag har valt respondenterna utifrån en känd egenskap i detta fall utbildade lärare. Det är en vanlig urvalsmetod och antalet kan då vara färre.⁷² Urvalsgruppen är hela lärarkåren på en gymnasieskola i en mellanstor stad i södra Sverige. I staden finns flera gymnasieskolor men jag valde att enbart göra min undersökning på en av dem. Valet av skolan beror på att jag har kontakter på skolan och jag hade tidigt funderingar på att använda skolan som undersökningsområde. Detta på grund av att jag tidigare hade pratat med rektorn och trodde att jag skulle få tillåtelse för undersökningen. Mitt nästa steg var sedan att formellt be rektorn om tillåtelse att genomföra undersökningen och det fick jag.

⁷⁰ May s 124

⁷¹ May s 117 f

⁷² May s 121

Min undersökning är småskalig men kvantitativ. Det finns svårigheter i beslutandet av storleken på urvalsgruppen. Enligt Denscombe så kan svarsfrekvensen vid postenkäter, utan kontakt med forskaren, vara så låg som 20%.⁷³ Tim May anser att det är inte ovanligt att det svarsfrekvensen är 40%.⁷⁴ Mitt urval är ganska litet men inom ett accepterat antal enligt vissa forskare. Enligt Denscombe är det ett faktum att småskaliga projekt brukar omfatta mellan 30 och 250 personer eller fall.⁷⁵ Men enligt Christer Bjurvall bör inte en enkätundersökning på C-nivå inte understiga 100 stycken och helst uppgå till 200-300 stycken.⁷⁶ Dock nämner han även att vid B-uppsats bör enkätantalet vara minst 50 och vid en C-uppsats fler, utan att då nämna specifikt antal.⁷⁷ Vid ett litet antal är det väldigt viktigt att ange hur många som undersökningen berört eftersom det är stor skillnad på ett svarsresultat på 10 % om urvalet är 100 personer eller 1000 personer. Mitt urval var hela, under detta läsår aktiva, lärarkåren på skolan. Med lite hjälp av administrativ personal fick jag antalet lärare till 64 stycken och dessa fick alla en enkät av mig. Jag använde mig av en personallista för att kunna kontrollera att alla mottagit en enkät, men ej för att kontrollera vem som svarat eller inte eftersom enkäten är anonym.

Vid ett antal uteblivna svar bör man vidta ett antal åtgärder för att påminna personerna om enkäten och försöka få dem att besvara den. I mitt fall så lämnade jag ut en påminnelserapp ca en vecka efter det ordinarie inlämningsdatumet. Det ledde till att ytterligare några enkäter lämnades in. Min undersökning är inte stor och då är varje enkät desto viktigare.

3.3 Utformande av enkät

Mitt syfte med enkäten var att ta reda på hur lärarna planerade och konkret utförde sin undervisning och det var bland annat de frågor jag formulerade. Jag ville också veta vad lärarna hade för utbildning i ämnet dyslexi. Jag sammanställde sedan ett första utkast som jag sedan nästan helt fick arbeta om eftersom jag trots allt gjort mycket ja och nej frågor. Ett andra utkast blev klart och jag gjorde en mycket liten förberedande undersökning med den andra versionen. Jag fick ett bra resultat och jag såg då ingen anledning att åter göra om enkäten. Enkäten består av 10 stycken frågor varav 7 öppna, 2 slutna och en övrigt-punkt (se enkäten i bilaga 2.)

⁷³ Denscombe s 14

⁷⁴ May s 124

⁷⁵ Denscombe s 34

⁷⁶ Bjurwill s 75

⁷⁷ Bjurwill s 57

3.4 Etiska problem

När det gäller forskning finns det ett antal principer som man ska tänka på. Skyddet för individen är mycket viktigt och kan anges i följande krav; informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Dessa kan sedan sammanfattas på följande sätt. Forskaren måste få deltagarens samtycke, beroende på ålder ev också vårdnadshavarens samtycke. Deltagaren ska få information om deras uppgift att deltagandet är frivilligt. De ska även kunna avbryta sin medverkan när som helst utan negativa följder och utan påtryckningar. Alla i forskningsprojektet ska ha tystnadsplikt och alla känsliga uppgifter ska behandlas och förvaras så att utomstående inte kan få tag i dem. Deltagarna bör också få ta del av det färdiga resultatet och i vissa etiskt känsliga fall även få se rapporten innan den publiceras.⁷⁸

Jag vänder mig i detta fall till vuxna människor som själva ger sitt samtycke. Lärare och övrig personal fick information om mitt arbete och syftet med det på ett personalmöte. I bilaga 1 finns det informationsbrev som fanns i min enkät där jag förklarar att undersökningen är frivillig, jag ger även information om vad undersökningsresultatet skall användas till och att skolan skall få några exemplar av arbetet när det är färdigt. Jag är som ensam forskare den enda som hanterar den inkomna informationen, jag har tystnadsplikt och förvarar naturligtvis materialet på ett sådant sätt att inga utomstående kan få tag i den.

⁷⁸ Vetenskapsrådet s 9-15

4.RESULTATREDOVISNING

Nedan visas resultatet av mina enkäter genom stapeldiagram och jag redovisar svaren på frågorna i löpande text. Enkäten består av 10 stycken frågor men den 10:e frågan är en övrigtpunkt därför har jag inte tagit med den i diagram 1 med den procentuella översikten av svaren. Enkäten består av öppna frågor vilket gör att lärarna själva formulerar sina svar. Det leder till att jag får många olika svar. Även svar som innehåller samma åsikter och fakta kan vara formulerade på olika sätt. I enkätredovisningen ger jag det sammantagna resultatet av svaren i löpande text. Jag redovisar de frågor som berör samma ämne tillsammans. Det finns sedan en sammanställning av alla svar i bilaga 3.

4.1 Svarsfrekvens

Mitt svarsresultat ligger på 51,5 %, jag har fått in 33 svar av 64 möjliga. Det ger ett bortfall på 31 stycken, motsvarande 48,5 %. Ett 20-tal enkäter inkom under den utsatta inlämningstiden och ytterligare ett 10-tal kom in efterhand, bland annat efter påminnelser. Enligt Christer Bjurwill gör ett externt bortfall, dvs ett antal ej inlämnade enkäter, på mer än 20 % att källan är ofullständig och man kan ej ta med resultatet i redovisningen. Även ett internt bortfall, att vissa frågor ej blivit besvarade, på mer än 20 % gör att dessa frågor inte bör tas med i redovisningen.⁷⁹ I resultatredovisningen visar jag på hela resultatet av alla frågorna oavsett internt eller externt bortfall. Detta diskuteras sedan i diskussionsdelen.

⁷⁹ Bjurwill s 36

4.2 Enkätredovisning

Diagram 1

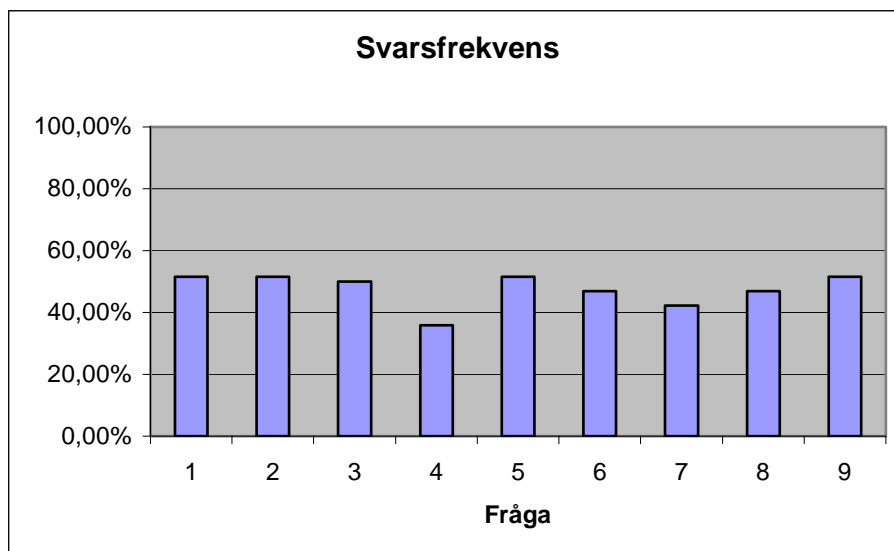

Diagram 1 visar procentuellt sett hur många svar som givits på varje fråga. Även om antalet inkomna enkäter är 51,5 % har inte alla respondenterna svarat på alla frågor.

1. Hur mycket undervisning i specialpedagogik fick du i din lärarutbildning?

2. Har du tillägnat dig kunskap om dyslexi efter att du tagit din lärarexamen?

Majoriteten av lärarna svarar att de inte har fått någon undervisning alls, eller mycket lite undervisning i specialpedagogik. I svaren framkommer dock inte, eftersom frågan inte berör det, om lärarna har gått olika typer och versioner av lärarutbildningen, vilket kan påverka hur mycket specialpedagogik de läst. Den övervägande majoriteten svarar också att de förbättrat sina kunskaper i ämnet efter de tagit sin examen. Ett antal har preciserat hur de fått sin kunskap medan vissa enbart har konstaterat att de har fått den. Kunskapen har erhållits genom t ex egna studier, fortbildningar och arbetserfarenheter.

3. Hur tycker du själv att dina kunskaper om dyslexi är?

När det gäller att identifiera sina kunskaper så är 10 stycken positiva till sina kunskaper om dyslexi. Det är dock nästan dubbelt så många lärare som är negativa till sina kunskaper och tycker de är dåliga och otillräckliga. I denna fråga är det läraren själv som bedömer sina egna

kunskaper, svaret beror på vad man har för självbild och vad man anser är goda kunskaper. Det är svårt att dra slutsatser om hur deras faktiska kunskaper är med tanke på att det är en personlig bedömningsfråga.

4. Om du även undervisar elever med dyslexi, organiserar och planerar du då undervisningen på ett annorlunda sätt än i vanliga fall?

5. Hur går du rent konkret tillväga i klassrummet om du har elever med dyslexi?

6. Om du ger extra hjälp till en elev med dyslexi, hur gör du då?

Något fler anser sig inte planera undervisningen på ett annorlunda sätt än de som säger sig planera specifikt för elever med dyslexi. Men de flesta av dem som säger sig inte planera speciellt förklarar ändå sedan hur de konkret hjälper sina elever, antingen i fråga 4 eller vidare i fråga 5 och 6. Dock har visat sig att deltagarna har inte alla svarat på fråga 4, 5 och 6. De har svarat på en eller två av frågorna och sedan hänvisat till tidigare givna svar. Lärarna har dock gett många olika exempel på hur de hjälper eleverna i klassrummet eller överhuvudtaget i arbetet. Så trots lärarnas syn på sin kunskap eller sitt tillvägagångssätt så påvisar de flesta lärare hur de hjälper sina elever på olika sätt. Som svar på frågan har det framstått många olika exempel på hur lärarna utformar sin hjälp till eleverna. Enligt svaren så är det vanligaste sätten ge mer tid vid prov alternativt muntliga prov och förklarar tydligare –i klassen eller enskilt. Dessutom så förlitar sig en del lärare att eleven dessutom får extra hjälp, eller enbart får hjälp av specialpedagogen. För att få en korrekt bild av vad lärarna gör för sina elever måste man titta på svaren till både fråga 5 och fråga 6.

7. Vilken hjälp tycker du att man får av Lpf 94 och kursplaner när det gäller planering för och undervisning av elever med dyslexi?

Majoriteten av svaren anger att lärarna inte anser de får särskilt mycket hjälp av Lpf 94 och kursplanerna. Det är även ett antal som inte vet om den ger någon hjälp men respondenterna har inte preciserat anledningen till sin åsikt. Det är ett för litet underlag för slutsatser men det visar att lärarna anser att Lpf 94 inte ger någon hjälp, men åtskilliga vet inte heller vad som står i läroplanen om den problematiken.

8. I vilken utsträckning tycker du att det finns tid att ge elever som behöver det extra hjälp?

Bland de inkomna svaren är det en klar majoritet som anser att det finns inte tid och utrymme för att ge flertalet elever extra hjälp och stöd trots att de behöver det. Enligt lärarna borde det

finnas utrymme i schemat och i anslagen arbetstid för att kunna ge detta. Några svar anger att det inte finns tid men att de tar sig tid för att hjälpa de elever som behöver det.

9. Tycker du att eleverna med dyslexi får den hjälp de behöver i skolan?

Den här frågan har fått varierande svar. Några lärare anser att eleverna inte får den hjälp de behöver. De allra flesta av de svarande tycker dock att eleverna får den hjälp de behöver bland annat genom specialpedagogens arbete. Ett fåtal lärare svarade också att eleverna inte alltid är intresserade av den hjälp de kan få. Många av lärarna tycker att specialpedagogen på skolan gör ett stort arbete och är mycket duktig. Flera av dem förlitar sig på att eleverna kan få den hjälp och det extra stöd de behöver från specialpedagogen.

10. Något övrigt du vill tillägga?

Det har varit få som har lagt till något under denna punkt, några har skrivit personliga hälsningar till mig, lycka till och liknande. En lärare ville dock påpeka att ansvaret för elever med dyslexi ligger på alla lärarna inte bara på svenskläraren. En annan menar att det är skillnad mellan Skolverkets intentioner och tillgängliga resurser.

4.3 Sammanfattning av undersökningen

Syftet med arbetet var att ta reda på hur lärare planerar och organiserar sin undervisning med tanke på elever med dyslexi, bakgrunden till detta var en viss brist på forskning gällande klassrumssituationen på gymnasiet. För att göra detta genomförde jag en enkätundersökning. Svarefrekvensen är dock inte tillräckligt hög att det går att dra några allmängiltiga slutsatser. Vad som framkom av svaren är att de flesta gymnasielärare har inte fått någon större utbildning i ämnet dyslexi i sin lärarutbildning. Efter sin utbildning har däremot de flesta förbättrat sina kunskaper om dyslexi på olika sätt. Trots de förbättrade kunskaperna anser många att deras kunskaper ändå inte är tillräckligt bra. När det gäller den konkreta planeringen av undervisningen är majoriteten av lärarna av åsikten att de inte planerar sin undervisning på ett annorlunda sätt med tanke på elever med dyslexi. Trots den åsikten framkom åtskilliga praktiska exempel på hur lärarna konkret hjälper sina elever i undervisningen och utöver lektionstid. Lärarna anser inte att Lpf 94 ger någon hjälp i undervisningen av elever med dyslexi, det var också åtskilliga som inte visste alls vad som stod i Lpf angående elever med dyslexi. Det var den allmänna inställningen bland dessa lärare att det inte finns särskilt mycket tid för att kunna ge extra hjälp till de elever som behöver det.

Den sista åsikten är att en majoritet av lärare i detta fall anser att eleverna får den hjälp de behöver på skolan, framförallt med hjälp av den specialpedagog som arbetar där. I punkten övrigt poängterar en av lärarna att det är inte bara svensklärarnas uppgift att hjälpa elever med att förbättra sitt språk och sin läsning, det är *alla* lärares uppgift.

5. DISKUSSION

I följande kapitel diskuteras resultatet av enkätundersökningen tillsammans med resultaten av litteraturgenomgången. Resultatet av detta leder fram till en slutsats.

5.1 Metod och bortfallsreflektioner

I kritisk analys av urvalet borde jag ha valt en större urvalsgrupp för att få ett resultat som man kan dra ordentliga slutsatser av. Jag borde kanske till och med ha valt personalen på samtliga kommunala gymnasieskolor i kommunen. Det går kanske inte att dra några direkta slutsatser av min undersökning men jag tycker att svarsfrekvensen och resultatet i sig ändå är intressant. Tittar på att svarsfrekvensen på en enkät kan vara så låg som 20 % är mitt resultat ändå ganska bra. Dock borde jag ha tänkt mer på den möjliga svarsfrekvensen när jag gjorde mitt urval. Denscombe anser att en undersökning inte bör innehålla färre än 30 stycken personer, och min innehåller 64 stycken.⁸⁰ Bjurwill menar dock att en undersökning till en C-uppsats bör ha minst 100 enkäter, om denna metod valts.⁸¹ Det finns därmed lite olika åsikter om hur man ska tolka kvaliteten på min uppsatsmetod. Eftersom det här inte var en ren postenkät trodde jag att resultatet skulle bli mycket bättre, lärarna visste vem jag var och jag har pratat med åtskilliga lärare om mitt forskningsämne och deras egna erfarenheter. Jag tycker att det är ett viktigt ämne och jag hade fått intrycket av att lärarna tyckte ämnet var viktigt. Jag tolkar det som att lärarna ändå inte tycker att det är så viktig fråga eller att de inte känner sig så berörda av problemet, vilket samtidigt är konstigt eftersom det är ett stort konkret problem i skolan.

När man skapar en enkät får man bara en chans till svar, jag gjorde en mindre förundersökning för att se om respondenterna tolkade mina frågor på samma sätt som jag gjorde. Enligt det resultatet såg jag ingen anledning att göra om någon av frågorna men i den stora undersökningen har jag fått, på vissa frågor, ett resultat jag inte hade räknat med. I efterhand har det visat sig att frågorna nummer 4,5 och 6 har varit så pass lika varandra att många har svarat på en eller två av dem och sedan hänvisat till dessa svar vid de övriga frågorna. För ett bättre resultat skulle dessa frågor ha formulerats annorlunda. Min tanke med fråga 4 var först och främst hur läraren genomför sin undervisning i klassrummet men de flesta har svarat hur de konkret hjälper de elever som behöver extra hjälp, alltså snarare svaren till fråga 6.

⁸⁰ Denscombe s 34

⁸¹ Bjurwill s 75

5.2 Analys

När det gäller syftet med min undersökning var det att undersöka hur lärare planerade och organiserade sin undervisning med tanke på elever med dyslexi. Jag ville se hur de lärare som arbetar och träffar på problematiken med dyslexi handskas med den och hur de då tar hand om sina elever.

Mats Myrbergs konsensusrapport visar att den viktigaste faktorn för att utveckla elevers läs- och skrivförmåga och att förhindra att problem uppstår, är hög lärarkompetens.⁸² Även skolverkets rapport *Barn med behov av särskilt stöd* menar att kvaliteten i lärarnas arbete är viktig för att utveckla eleverna. Det är viktigt att ha en stor kunskap om pedagogiska metoder och även om olika funktionshinder för att veta vad som fungerar för varje elev.⁸³ Min undersökning visade att de olika lärarna har fått en mycket skiftande grad av utbildning när det gäller dyslexi, men att den över lag var mycket begränsad. Jag är medveten om att åldern på lärarna på skolan är varierande vilket borde innebära att de har genomgått sin lärarutbildning vid olika tidsperioder. Eftersom lärarutbildningen inte har sett likadan ut hela tiden kan det vara en anledning till olikheterna. Troligtvis varierar även utbildningen mellan de olika högskolorna och i vilken utsträckning specialpedagogik ingår i lärarutbildningen. Trots att bland annat ovan nämnda undersökningar visar på vikten av hög kompetens när det gäller elevers svårigheter har långt ifrån alla lärare fått en bra utbildning om dyslexi. Det ligger också till grund för lärarnas egna åsikter om att deras kunskaper om dyslexi är dåliga. Även handikappsombudsmannens rapport 94/95 visar att det har varit möjligt att läsa till lärare utan att få utbildning om dyslexi. Bristen på kunskap kan vara allvarlig då Madison och Asmervik, Ogden och Rygvold visar på att det kan vara en förvännande omständighet för elever med dyslexi att ha lärare som brister i förståelse, kunskap och skicklighet.⁸⁴ Det har framkommit under arbetets gång att problem med dålig information och utbildning angående dyslexi har funnits i åtskilliga år och det verkar vara svårt att få bukt med det.

De flesta lärarna konstaterade att de förbättrat sina kunskaper om dyslexi efter de börjat arbeta. Detta hade de gjort på skiftande sätt bland annat genom egna studier, då tidningsartiklar och liknande. Det borde, anser jag, finnas pengar och möjlighet till fortbildning eftersom det de flesta lärarna fått så lite utbildning i ämnet. Dock vet jag att

⁸² Myrberg s 7

⁸³ Skolverket -98s 34

⁸⁴ Madison s 51, Asmervik, Ogden, Rygvold s 101

summan per lärare och år för fortbildning inte är särskilt stor. Enligt Lpf 94 har rektorn ett ansvar för att lärare får möjlighet till den kompetensutveckling som behövs för att de ska kunna utföra sina uppgifter på ett professionellt sätt.⁸⁵ Enligt min mening innebär det bland annat alla lärare har grundläggande kunskaper om läs- och skrivsvårigheter och dyslexi, men jag kan enbart tala för mig själv.

Enligt Lpf 94 ska undervisningen anpassas till varje elevs förutsättningar och hänsyn skall tas till deras behov och kunskapsnivå. Piaget anser även i sina pedagogiska teorier att skolan ska anpassas till eleverna. Därför skall lärarna ta hänsyn till de elever som har dyslexi i sin undervisning. Många av lärarna anser inte att de planerar sin undervisning på ett annorlunda sätt men visar ändå att de sedan rent konkret hjälper eleverna på olika sätt. Alla elever är olika och behöver hjälp på skiftande vis och undersökningen visade också på de olika sätt som eleverna får extra hjälp. Samtidigt var det någon lärare som sade att han/hon hade mycket praktiskt inriktad undervisning vilket hade, enligt erfarenhet, positiv inverkan på elever med dyslexi. Eftersom alla elever är olika, även de som har dyslexi, och alla ämnen har sina olikheter så är det svårt att säga att vissa metoder för att hjälpa är bättre än andra, varje lärare måste, i samspel med eleven som behöver hjälp, komma fram till de metoder som fungerar bäst. Även när man tittar på aspekten yt- och djupinläring kompenserar vissa dyslektiker med att lära sig texten utantill vilket inte främjar djupinläringen och förståelsen för det man läser. Det fanns också några lärare som menade att de inte har eller hade haft elever med dyslexi. Jag måste säga att jag har lite svårt att tro på det med tanke på att det är så vanligt förekommande men det finns flera faktorer som kan diskuteras i frågan. Det kan vara att lärarna inte har haft elever med dyslexi men elever med läs- och skrivsvårigheter alltså då mindre allvarliga svårigheter eller svårigheter av ett annat slag, det kan då bero på hur man definierar svårigheterna vilket inte är så lätt. Det kan också bero på ämnena lärarna har, elever med dyslexi kanske inte visar på så stora svårigheter i deras ämnen. Det kan också vara på det sättet att lärarna inte har arbetat så länge och därför inte stött på problemet i någon större utsträckning.

En av de frågor som fått lägst svarsfrekvens är den gällande vilken hjälp Lpf 94 ger när det gäller undervisning av elever med dyslexi. Övervägande antal lärare säger att man får ingen hjälp av Lpf 94, Ett stort antal vet inte vad som står i Lpf 94, jag vet inte om jag ska tolka det

⁸⁵ Skolverket -94 s 18

som att de inte har läst Lpf 94 eller om de inte vet vad som står där angående elever med dyslexi. Tittar man på Lpf 94 är utformad att den konstaterar skyldigheterna lärarna har men den anger inte metoder eller arbetssätt, alltså ger den ingen konkret hjälp till själva undervisningen.

I min undersökning framkommer det tydligt, i det underlag som finns, att lärarna anser inte att det finns tid för elever som behöver extra hjälp. Lärarna anser inte att det finns tid men att det på olika sätt borde finnas, t ex extra tid för stödtimmar. Några lärare konstaterar att det inte finns tid men att de tar sig tid att hjälpa eleverna för deras skull, trots att de får ta av sin fritid till det. Det är positivt att det finns sådana lärare men det borde inte vara meningen att de ska ta av sin fritid enbart för att kunna sköta sitt arbete på ett bra sätt. När det är en lärares uppgift enligt läroplanen att ge extra stöd till elever som behöver det, borde det finnas tid för det inom arbetstidens ramar.

Det finns skiftande åsikter bland lärarna huruvida eleverna får den hjälp de har rätt till eller inte. En del lärare har svarat ja eller nej utan förklaring, då vet jag inte varför de har den åsikten. Ett antal har svarat att eleverna får den hjälp de behöver tack vare specialpedagogens arbete. Något som delvis framkom genom enkäten och delvis genom diskussioner med specialpedagogen är att det är inte alla elever som är intresserade eller motiverade att få hjälp. De vill försöka på egen hand eller ser det som något negativt att behöva extra hjälp. Enligt en lärare så vägrar en del att gå till specialpedagogen efter de fyllt 18 år och blivit myndiga. En annan anledning till att inte ta emot hjälp kan vara att eleverna får gå till specialpedagogen på sin egen fritid – på håltimmar eller efter lektionstid. Vad jag tidigare inte insett är att det räcker tydligen inte att eleverna erbjuds hjälp, de måste också vara motiverade att ta emot den. Enligt Skolverkets undersökning, Utan fullständiga betyg –varför når inte alla elever målen?, erkänner vissa tillfrågade elever att de inte tagit emot den hjälp som erbjudits dem och därför inte nått målen.⁸⁶ Dock preciseras inte varför eleverna behövde extra hjälp.

Få lärare hade något övrigt att tillägga i enkäten och några av dessa var personliga kommentarer till mig, lycka till, och liknande. Dock var det en lärare som ville påpeka att ansvaret för elever med dyslexi ligger inte bara på svensklärares ansvar utan på alla lärarna. Det går även att läsa i Lpf 94 att läraren skall se till att eleverna får stöd i sin språk och

⁸⁶ Skolverket 2001 s 48

kommunikationsutveckling. Det är då alla lärarnas uppgift, inte enbart språklärarna. Lärarna ville också påpeka att situationen för lärare och elever är stressad idag vilket gör att de inte hinner med vad man borde. Det finns även en skillnad mellan Skolverkets intentioner och tillgängliga resurser i skolan.

Jag trodde personligen när jag inledde detta arbetet att lärare i allmänhet inte hade så mycket utbildning i ämnet dyslexi. Denna åsikt har nu styrkts med hjälp av andra forskare och deras resultat. Även min egen forskning visade tecken på lärarnas dåliga kompetens i ämnet men mitt svarsresultat är för lågt för att kunna dra giltiga slutsatser av det. Initialt ansåg jag att lärarnas kunskap var viktig för undervisningen och för att ha förståelse för elevens problem, men det har visat sig att lärarnas okunnighet och oförståelse till och med kan vara en förvännande omständighet för dyslexi, tillsammans med dåliga pedagogiska metoder. Något som framkom av min enkätundersökning som jag anser är negativt är att flera av lärarna förlitar sig på att eleverna får och tar hjälp av specialpedagogen eftersom deras egna kunskaper om dyslexi inte är så bra, men det är inte alla elever som tar emot den hjälpen, vilket kan leda till att vissa elever står helt utan hjälp. Därför tycker jag också att det är så viktigt att alla lärare har en grundutbildning om dyslexi. Det är de som möter eleven varje dag och står för den största delen av det pedagogiska mötet.

5.3 Slutsats

I dagens samhälle då text är en stor del av det kommunikativa sammanhanget så kan dyslexi vara ett svårt handikapp. Under arbetets gång har jag upptäckt att det finns varierande definitioner av dyslexi, men att det numera är vedertaget att det främst är ett problem med den fonologiska avläsningen. *Eleven får då vanligtvis lägga mycket energi på att enbart läsa ut ord för ord så att det finns ingen energi kvar för förståelse av texten.* Läs- och skrivsvårigheter, detta innebär dock inte alltid dyslexi, är en förklaring till att vissa elever inte uppnår målen för att få betyget godkänt. Ett problem i svenska skolor, som dock gäller de lägre årskurserna, är att det finns en utbredd ”vänta och se”-pedagogik vilket då innebär att elever får vänta, ibland flera år för att få den hjälp de behöver.

Genom litteraturundersökningen har jag kommit fram till att flera rapporter visar att hög lärarkompetens är den viktigaste faktorn för att utveckla läs- och skrivkunskaper och förhindra att problem uppstår. Det kan också, enligt flera forskare vara en förvännande omständighet för elever med dyslexi att ha oförstående och okunniga lärare. Under de senaste

årtiondena verkar utbildningen för lärare om dyslexi varit av skiftande kvalitet och utsträckning. Till exempel visade handikappsombudsmannens rapport 94/95 att det var möjligt att gå igenom en lärarutbildning utan någon utbildning i dyslexi.

När det gäller min egen undersökning drar jag nu slutsatser av det material som jag fått in. Dock kan dessa inte räknas som allmängiltiga slutsatser eftersom svarsfrekvensen är för låg för det. Enligt min undersökning så har de flesta lärarna fått mycket lite utbildning om dyslexi i sin lärarutbildning, de flesta menar sedan att de förbättrat sina kunskaper om dyslexi sedan de börjat arbeta men att det varit främst genom egen läsning och av eget intresse. Majoriteten av lärarna tycker att deras kunskaper om dyslexi är dåliga men de vidare frågorna visar ändå att de allra flesta lärarna ger sina elever med dyslexi konkret hjälp på många skiftande sätt. Lärarna menar att de vänder sig till specialpedagogen för hjälp, och/eller hänvisar elever dit. Det är specialpedagogens uppgift att hjälpa dessa elever men ett fåtal lärare verkar enbart förlita sig på att eleverna får hjälp hos specialpedagogen. Detta kan bli ett problem då det har framkommit att inte alla elever tar emot den hjälp de har rätt till och behöver. I de fallen kan eleverna stå utan konkret hjälp i, i alla fall vissa ämnen. Ett stort problem visade sig också vara tidsbrist, lärarna menar att det inte finns tid att hjälpa elever som behöver extra hjälp. Några lärare tar sig tid att ge hjälp men att det då blir på bekostnad av deras fritid. På den undersökta skolan anser de flesta lärarna, som svarat på enkäten, att eleverna får den hjälp de behöver men trots detta tar inte alla emot den. Under övrigt vill en lärare påpeka att elevernas språkutveckling är inte enbart svensklärares ansvar utan ett ansvar som alla lärare delar.

Trots att slutsatser angående min undersökning inte kan ses som allmängiltiga har resultatet bekräftat vad som framkommit i tidigare rapporter och arbeten. Det vill säga att trots vikten av utbildning av lärare inom dyslexi och andra läs- och skrivsvårigheter enligt Skolverkets undersökningar så är kunskaperna bristfälliga hos nu yrkesaktiva lärare.

6. SAMMANFATTNING

Med bakgrund i samhällets förändringar och nya ökade krav på kunskaper har skolan förändrats och utvecklats. De nationella programmen har alla en gemensam teoretisk grund i kärnämnen. Genom att alla elever har mer teoretiska ämnen har dyslexi och andra läs- och skrivsvårigheter visat sig tydligare på senare år. Enligt Lpf 94 skall lärarna ge extra stöd till elever som behöver det och i undervisningen utgå ifrån elevernas olika förutsättningar och behov. Enligt Piaget ska skolan anpassa sig till eleven för att denne ska lära sig, framförallt genom elevaktivt arbete. Dyslexi, som är en underavdelning till läs- och skrivsvårigheter, kan vara svår att definiera och diagnosticera. Dyslexi grundas i svårigheter med den fonologiska avläsningen vilket gör att läsningen blir långsam och energikrävande. Svårigheterna visar sig även genom stavningsproblem. Olika studier har visat att en hög lärarkompetens är viktig för att lärarna ska kunna förebygga och arbeta med elevers eventuella svårigheter. Tyvärr är det också identifierat att det finns brister i lärarnas kompetens inom området. För elever med dyslexi kan det vara en förvärrande omständighet att ha lärare som brister i skicklighet och förståelse.

Syftet med arbetet var att ta reda på hur lärare planerar och organiserar sin undervisning med tanke på elever med dyslexi, bakgrunden till detta var en viss brist på forskning gällande klassrumssituationen på gymnasiet. För att göra detta genomförde jag en enkätundersökning. Svarefrekvensen är dock inte tillräckligt hög för att dra några allmängiltiga slutsatser. Vad som framkom av svaren är att de flesta gymnasielärare har inte fått någon större utbildning i ämnet dyslexi i sin lärarutbildning. Efter sin utbildning har däremot de flesta förbättrat sina kunskaper om dyslexi på olika sätt. Trots de förbättrade kunskaperna anser många att deras kunskaper ändå inte är tillräckligt bra. När det gäller den konkreta planeringen av undervisningen är majoriteten av lärarna av åsikten att de inte planerar sin undervisning på ett annorlunda sätt med tanke på elever med dyslexi. Trots den åsikten framkom åtskilliga praktiska exempel på hur lärarna konkret hjälper sina elever i undervisningen och utöver lektionstid. Lärarna anser inte att Lpf 94 ger någon hjälp i undervisningen av elever med dyslexi, det var också åtskilliga som inte visste alls vad som stod i Lpf angående elever med dyslexi. Det var den allmänna inställningen bland dessa lärare att det inte finns särskilt mycket tid för att kunna ge extra hjälp till de elever som behöver det. Den sista åsikten är att en majoritet av lärare i detta fall anser att eleverna får den hjälp de behöver på skolan, framförallt med hjälp av den specialpedagog som arbetar där. I punkten övrigt poängterar en av lärarna att det är inte bara svensklärarnas uppgift att hjälpa elever med att förbättra sitt

språk och sin läsning, det är *alla* lärares uppgift. Trots att slutsatser angående min undersökning inte kan ses som allmängiltiga har resultatet bekräftat vad som framkommit i tidigare rapporter och arbeten. Det vill säga att trots vikten av utbildning av lärare inom dyslexi och andra läs- och skrivsvårigheter enligt Skolverkets undersökningar så är kunskaperna bristfälliga hos nu yrkesaktiva lärare.

Litteraturförteckning

Adler B, Holmgren H. (2000) *Neuropedagogik- om komplicerat lärande*. Studentlitteratur. Lund

Asmervik S, Ogden T, Rygvold A-L (red). (1993) *Barn med behov av särskilt stöd. Grundbok i specialpedagogik*. Studentlitteratur. Lund.

Bjar L, Liberg C (red) (2003) *Barn utvecklar sitt språk*. Studentlitteratur. Lund

Bjurwill C.(2001) *A, B, C och D. Vägledning för studenter som skriver akademiska uppsatser*. Studentlitteratur. Lund

Denscombe M. (1998/2000) *Forskningshandboken –för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Studentlitteratur. Lund

Emanuelsson I, Persson B, Rosenquist J. (2001) *Forskning inom det specialpedagogiska området –en kunskapsöversikt*. Liber. Kalmar

Gillberg C, Ödman M. (1994) *Dyslexi, vad är det?* Natur och kultur. Borås.

Handikappsombudsmannens rapport 94/95

Høien T, Lundberg I. (1992) *Dyslexi*, Natur och kultur. Borås

Lundberg I. *Ett sätt att närma sig en definition av dyslexi*. Publikation på Svenska dyslexiföreningens hemsida www.ki.se/dyslexi Publikationer, Ett sätt att närma sig en definition av dyslexi.

Lundgren T, Ohlis K.(1995) *Vad alla lärare och rektorer bör veta om läs –och skrivsvårigheter*. AD HOC. Stockholm

Lärarnas riksförbund. (1996) *Dyslexin i skolsamhället. Hur ska vi hjälpa elever med dyslexiproblem?* Lärarnas riksförbund. Stockholm.

Madison S. (1992) *Läkande läsning och skrivning*. Tiden/Folksam. Angered

Maltén A.(1997) *Pedagogiska föreställningar*. Studentlitteratur. Lund

Marton F, Hounsell D, Entwistle N. (1986) *Hur vi lär*. Prisma.

May T. (1997/2001) *Samhällsvetenskaplig forskning*. Studentlitteratur. Lund

Myrberg Mats *Att skapa konsensus om skolans insatser för att motverka läs –och skrivsvårigheter*. (2003) Lärarhögskolan Stockholm. Institutionen för Individ, Omvärld och Lärande

Skolverket.(1998) *Elever med behov av särskilt stöd*.

Skolverket (2001) *Utan fullständiga betyg, -varför når inte alla elever målen?*

Svensson I. (2003) *Phonological dyslexia. Cognitive, behavioural and hereditary aspects*

Psykologiska institutionen Göteborgs Universitet.

Stensmo C. (1994) *Pedagogisk filosofi*. Studentlitteratur. Lund

Säljö R. (2000/2003) *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Prisma. Stockholm

Vetenskapsrådet. (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk –samhällsvetenskaplig forskning*

Tidsskrifter

Dyslexi nr 1, årgång 9, 2004

Hemsidor

Svenska dyslexiföreningens hemsida www.ki.se/dyslexi

Läroplaner

Lpf 94. Utbildningsdepartementet.

Bilaga 1

Lärarenkät

Jag heter Susanna Thorstensson och jag är lärarkandidat vid Lärarhögskolan i Kristianstad. Jag skriver mitt examensarbete i ämnet dyslexi med inriktning på hur gymnasielärare organiserar och håller sin undervisning med tanke på elever med dyslexi.

Jag skulle genom denna enkätundersökning vilja veta hur ni lärare går tillväga när ni undervisar elever med dyslexi. Enkäten besvaras anonymt och skolan är i undersökningen anonym. Deltagandet är frivilligt men jag skulle vara väldigt tacksam om ni vill svara på enkäten. Vill ni ej delta så vore jag tacksam om ni skrev detta på enkäten och lämnade in den ändå, med tanke på min statistik.

Arbetet ska enligt planeringen vara färdigt innan jul och er skola kommer att få några exemplar av den färdiga uppsatsen om ni vill se slutresultaten av min undersökning.

Ni kan lämna enkäten till mig personligen eller så kan ni lägga den i (...)fack, h.n är min (...)och vänlig nog att låta mig "låna" (...)fack.

Jag vill få in enkäterna senast tisdagen den 19 oktober.

Har ni några frågor angående enkäten eller uppsatsen så kan ni nå mig på skolan eller på min mejl (...) eller på tel nr (...)

Jag tackar på förhand för ert deltagande.

Bilaga 2

1. Hur mycket undervisning i specialpedagogik fick du i din lärarutbildning?
2. Har du tillägnat dig kunskap om dyslexi efter att du tagit din lärarexamen?
3. Hur tycker du själv att dina kunskaper om dyslexi är?
4. Om du även undervisar elever med dyslexi, organiserar och planerar du då undervisningen på ett annorlunda sätt än i vanliga fall?
5. Hur går du rent konkret tillväga i klassrummet om du har elever med dyslexi?
6. Om du ger extra hjälp till en elev med dyslexi, hur gör du då?

7. Vilken hjälp tycker du att man får av Lpf 94 och kursplaner när det gäller planering för och undervisning av elever med dyslexi?

8. I vilken utsträckning tycker du att det finns tid att ge elever som behöver det extra hjälp?

9. Tycker du att eleverna med dyslexi får den hjälp de behöver i skolan?

10. Något övrigt du vill tillägga?

Bilaga 3

Enkätresultat

1. Hur mycket undervisning i specialpedagogik fick du i din lärarutbildning?

33 svar
12 st svarar ingen alls
4 st kommer ej ihåg
10 st svarar mycket lite, väldigt lite
2 st har läst kortare kurser, 3p, valbar kurs i utbildningen,
2st 3 h föreläsning, 6-8 timmar om ämnet
2st har läst 5p i ämnet
1 st har behörighet för alla stadier, även särskolan

2. Har du tillägnat dig kunskap om dyslexi efter att du tagit din lärarexamen?

33 svar
9 st har svarat nej,
11st har svarat ja, utan vidare förklaring
2 st svarar något
4 st säger att de har läst artiklar men ej gått någon kurs.
4 st svarar genom studiedag, fortbildning
2 st svara genom erfarenhet
1 genom elevers speciella behov

3. Hur tycker du själv att dina kunskaper om dyslexi är?

32
17 st säger sina kunskaper vara: knappa, dåliga, begränsade, inte speciellt bra, vaga.
12 st är positiva till sina kunskaper: goda, ok, tillfredsställande allmänbildad
1 kan identifiera dyslexi men inte mycket mer.
1 kan lite på ytan men inget konkret.
1 är allmänt nyfiken men har inte studerat det speciellt.

4. Om du även undervisar elever med dyslexi, organiserar och planerar du då undervisningen på ett annorlunda sätt än i vanliga fall?

23 svar
4 st nej
6 st svarar nej, men... förklarar sedan hur de konkret hjälper eleverna
3 st svarar ja, utan förklaring
3 st svarar ja, ger sedan konkreta exempel på hur de hjälper eleverna
2 st svarar ja måste anpassa till elevens behov
2 har då kontakt med specialpedagogen
2 säger sig inte ha några elever med dyslexi.
1 har mycket praktisk undervisning och ser att detta ofta gynnar elever med dyslexi

5. Hur går du rent konkret tillväga i klassrummet om du har elever med dyslexi?

33

1 säger sig inte ha elever med dyslexi

2 vet ej, har ännu inte stött på problemet

Svar på vilka sätt lärarna hjälper elever med dyslexi i klassrummet och antalet som har gett det svaret.

Ger kopior på OH 4

Använder talböcker 2

Mer muntliga genomgångar 3

Planerar åtgärder med eleven ifråga 3

Ger speciella uppgifter 3

Mer tid vid prov 6

Eventuellt muntliga förhör 3

Förklarar mer noggrant 7

Gör som vanligt 2

Uppmanar till kontakt med specialpedagogen 2

Förlitar sig på att eleven får hjälp av specialpedagogen 4

Lärarkontakt med specialpedagogen 6

För en individualiserad undervisning 1

Ger eleven möjlighet att förbättra sina inlämningsuppgifter 1

Utrymme för repetition 1

Visar mer praktiskt 1

Eleven får sitta själv om han vill 1

6. Om du ger extra hjälp till en elev med dyslexi, hur gör du då?

30

10 st hänvisar till tidigare svar

Har ej varit aktuellt 1

Exempel på vad lärarna gör och hur många som gett det svaret

Extra tid 1

Använder inläst material 2

Ger muntlig examination 4

Eleven stannar kvar efter lektionen för att få hjälp eller ställa frågor 4

Förklarar extra 1

Ger hjälp på håltimmar och raster 1

Har stödtimmar 1

Ger mindre text i läxa 1

Repeterar muntligt 1

Eleverna har sagt att de klarar sig med den hjälp de får 1

7. Vilken hjälp tycker du att man får av Lpf 94 och kursplaner när det gäller planering för och undervisning av elever med dyslexi?

27 svar

13 st svarar noll, inget, inte mkt

10 st vet ej

De talar för individanpassad undervisning 3

Eleven har rätt till hjälp med detta 1

8. I vilken utsträckning tycker du att det finns tid att ge elever som behöver det extra hjälp?

30 svar

18 st svarar att det finns väldigt lite tid för extra hjälp, det finns inte tid inom anslagen arbetstid

5 st säger att det finns inte tid men för elevens skull tar de av sin egen tid för att hjälpa till

2 st menar att det borde finnas extratimmar till detta

2 säger att det finns kanske tid för en elev

1 Hade det funnits extratimmar för detta så kunde man göra mycket

1 försöker planera undan så det finns utrymme för de elever som behöver extra hjälp

1 menar att eleverna får hjälp av specialpedagogen på sin fritid

9. Tycker du att eleverna med dyslexi får den hjälp de behöver i skolan?

33

7 st svarar nej

7 st svarar ja

Ja, genom specialpedagogens arbete 11

Det finns hjälp att få men eleverna är inte alltid intresserade och motiverade till det. 4

Vet ej. 4

Tror ej att eleverna upplever det som att de får den hjälp de behöver.

Skolan gör så gott det går.

Bättre nu än tidigare

Specialpedagogen gör en stor insats, men det hade kanske behövts en till

Många av lärarna ger en eloge till specialpedagogens stora arbete och engagemang.

10. Något övrigt du vill tillägga?

Dyslexi tycks också endast vara något som svenskläraren ska vara engagerad i, detta problem borde gälla alla undervisande lärare.

Eleven är inte alltid beredd att ta av sin fritid och förbereda sig för andra lektioner. Det borde finnas möjlighet att på tex individuellt val byta ut denna kursen till stöd och extra undervisning i karaktärsämnena.

Fortbildning behövs.

Det finns en skillnad mellan Skolverkets intentioner och tillgängliga resurser, som vanligt.

Språktesterna i år 1 redovisas endast till Klf, inte till de undervisande lärarna så alla får inte reda på om en elev har språkproblem, detta visar sig i stället under höstterminen.

Lärares och elevernas stressade situation gör det svårt att hinna med så mycket som man borde.

